

УДК 316.342.2:316.344.42

Примљено:
05.10.2010.

Прихваћено:
15.12.2010.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година VI, vol. 9

Број 3/2010.

стр. 51-80

*Вера Вратуша**

ЕЛИТЕ У ПОСТСОЦИЈАЛИЗМУ, ИЛИ КОМПРАДОРСКА БУРЖОАЗИЈА У ПРОЦЕСУ РЕСТАУРАЦИЈЕ ПЕРИФЕРНОГ КАПИТАЛИЗМА?

Резиме

*У раду** се анализирају друштвено историјске околности и класни интереси у основи склоности аутора који објављују у стручним социолошким часописима главног тока у свету и код нас, да упадљиво чешће употребљавају израз „елита“ од израза „класа“ у својим истраживањима процеса преображавања друштвене структуре у бившим друштвима реално постојећег социјализма почев од последње деценије двадесетог века. Намера ове анализе је да утврди које теоријско методолошке и практичко политичке последице има увођење појма елите у истраживање, полазећи од становишта реформистичког интереса високо образоване интелектуалне ситне буржоазије да се што боље позиционира у оквиру затечених капиталистичких друштвених односа репродукције живота. Основни налаз ове анализе је да **увођење** уочене терминолошке новине полазећи од класног*

* Филозофски факултет, Београд, <http://veravratusaesociology.wikispaces.com/>

** Овај рад је део истраживачког пројекта бр. 149005 који остварује Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду под руководством Сретена Вујовића и уз финансијску подршку Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

становишта интелектуалне ситне буржоазије, на теоријско методолошком плану има за последицу приклањање функционалистичкој парадигми меритократског разликовања активне елите и пасивне масе те међузависних статусних група у оквиру техничке поделе рада и процеса размене ванвремених „форми капитала“ на тржишту као оптималном алокатору ретких ресурса. На практично политичком плану, потискивање класне анализе у корист анализе елита, доводи до учешћа у легитимизацији и легализацији стратегије реколонизације света коју спроводи локално одсутна владајућа класа транснационалног финансијског капитала у бившим друштвима реално постојећег социјализма и широм периферије система светске капиталистичке привреде, уз помоћ посредничких услуга локалне компрадорске буржоазије.

Кључне речи: класа, елита, светски систем капиталистичке привреде, компрадорска буржоазија, одсутна владајућа класа, интелектуална ситна буржоазија

Увод

Данас ретко ко више доводи у питање основни увид социологије сазнања да су како свако друштвено деловање тако и сваки покушај теоријског објашњења друштвеног деловања појединаца и група увек укотвљени у неке конкретне просторно временске координате друштвених односа у којима се рађају, живе и умиру људи који истовремено делају и мисле, настојећи да свој положај у затеченим друштвеним односима очувају, поправе или сасвим укину. Нема озбиљних покушаја оповргавања овог увида. Ипак зачуђује чињеница да се овај увид ретко употребљава за уочавање, објашњење, разумевање и предвиђање појаве промена у популарности разних, најчешће опречних, теоријских и методолошких парадигми истраживања друштвених процеса. Конкретан циљ овог рада је да разјасни уочену појаву да је након преломног догађаја симболичког рушења зида у Берлину 1989. године, односно преломног догађаја паљења изборне документације смештене у згради Народне скупштине 2000. године у Србији, учесталост употребе израза „класа“ мања од учесталости употребе израза „елита“ код аутора који објављују у домаћим

и страним стручним часописима главног тока. У разјашњењу ове појаве се полази управо од запостављене социолошко сазнајне хипотезе да теоријско-терминолошки и практички спорови између заговорника превасходне употребе различитих оквира истраживања процеса транзиције/трансформације структуре друштвених односа, одражавају класни интерес великих друштвених група: 1. да конзервирају затечене друштвене односе класне поделе рада између управљача и извршилаца представљајући ове историјски настале односе доминације као неизбежне и вечне, 2. да реформишу затечене односе у границама постојећег система израбљивања и тлачења како би релативно поправиле властити положај у оквиру ових односа, или 3. да коренито преобразе затечене односе кроз учешће свих заинтересованих у самоуправној пракси превазилажења класне поделе рада као основе израбљивања и тлачења.

Да је у периоду након симболичког рушења зида у Берлину доиста већа учесталост употребе израза „елита“ него израза „класа“, потврђује већ најгрубља квантитативна упоредна анализа учесталости појављивања ова два израза у наслову, сажетку или кључним речима чланака објављених у два главна домаћа часописа друштвених наука. Претраживање *Српског цитатног индекса* од првих уноса података јануара 1991. до последњих уноса података септембра 2010., показује да је употреба израза „елита“ дупло чешћа од употребе израза „класа“ (у часопису *Социологија* однос је 12 : 6, а у часопису *Социолошки преглед* 16 : 8). Слична анализа података сакупљених на *ISI web of knowledge* од јануара 1996. до септембра 2010. показује да се у овом периоду израз „class“ појавио 126 пута у теми (topic) чланака који су објављени у најцитиранијем социолошком часопису у свету, *Annual Review of Sociology*, док се израз „elite“ у истом периоду у истом часопису појавио 38 пута, или скоро четири пута ређе. Треба узети у обзир да је у овом страном часопису далеко чешћа употреба израза класа у стратификацијском значењу тог појма, него што је то случај у два водећа домаћа социолошка часописа, где су у последње две деценије још увек присутни и покушаји употребе израза класа у духу ново материјалистичке и преокренуто дијалектичке марксистичке парадигме, а не само у духу функционалистичке парадигме. Да би

се проверило колико је у *Annual Review of Sociology* била присутна употреба израза класа у духу марксистичке парадигме, уместо израза „class“ у претраживач је унет израз карактеристичан за ову парадигму: „ruling class“. Овако измењени критеријум претраживања је показао нула случајева у *Annual Review of Sociology*, 6 појава у *Социологији* и 3 појаве у *Социолошком прегледу*.

Анализа склоности аутора који објављују у стручним социолошким часописима главног тока код нас и у свету да у својим истраживањима процеса преображавања друштвене структуре у бившим друштвима такозваног реално постојећег социјализма почев од последње деценије двадесетог века упадљиво чешће употребљавају израз „елита“ од израза „владајућа класа“, у овом раду ће се сконцентрисати на критичку анализу садржаја релевантних радова једног домаћег аутора. Теоријски и методолошки је оправдано усредсређивање на анализу радова једног аутора, пошто се ради о аутору који јесте јединствен међу бројним истраживачима друштвеног процеса реструктурисања у Србији и другим земљама тзв реалног социјализма након симболичког рушења зида у Берлину. Овог аутора, Младена Лазића (у даљем тексту М. Л.), јединственим чини улагање мисаоног напора да се у властитој теоријској и истраживачкој пракси не препусте пасивном преузимању терминолошких мода, садржаних у насловима како радова најцитиранијих иностраних истраживача, тако и домаћих и страних наручиоца или финансијера истраживања у којима учествује. М. Л. је први и, барем до тренутка писања овог текста, једини домаћи аутор који је уложио напор да изричито теоријски промисли допуњавање својег систематског настојања из 1980-тих да дефинише, операционализује и примени у истраживању процеса преображаја друштвене структуре у друштвима реално постојећег капитализма и социјализма појам „класа“ у оквиру марксистичке парадигме и полазећи од становишта револуционарног интереса модерног најамног робља да укине класну поделу рада као извор репродукције односа израбљивања и тлачења у процесу производње, увођењем у истраживање од краја 1990-тих појма „елите“.

У центру пажње ће бити рад овог аутора који је објављен на самом крају двадесетог века о прилагођавајућој ре-

конструкцији елита у Србији (Лазих, 2000). У њему аутор користи израз „владајућа класа“ (ruling class) 32 пута а израз „елита“ (elite) 129 пута. У коауторским радовима објављеним десетак година касније М. Л. израз владајућа класа више ни једном не користи (Лазих, М., Цвејић, С. 2007; Лазих, М., Вулетић, В. 2007; Лазих, М., Вулетић, В. 2009). Анализа садржаја ових радова треба да провери хипотезу да потискивање употребе израза „владајућа класа“ и увођење појма „елите“ у истраживање, представља израз реформистичког класног интереса високо образоване интелектуалне ситне буржоазије да се што боље позиционира у оквиру затечених капиталистичких друштвених односа репродукције живота. Анализа треба да покаже да ли заузимање овог класно заинтересованог становишта у истраживању процеса транзиције/трансформације друштвених односа на теоријско методолошком плану има за последицу приклањање елитистичкој и функционалистичкој истраживачкој парадигми, а на практично политичком плану, прибегавање апологији „деблокирања“ довршавања рестаурације капиталистичких односа израбљивања и тлачења на реколонизованој периферији светског привредног система, односно одустајање од покушаја стајања на становиште јединог посебног класног интереса који се може универсализовати, интереса модерног најамног робља да се укине класна подела рада као извор обнављања у проширеним размерама односа израбљивања и тлачења.

*Анализа садржаја парадигматичног
примера рефлектовања односа теорије класа
и теорије елита*

Зборник *Елите после државног социјализма* (Higley, Lengyel, 2000) представља резултат једног од првих међународних упоредних истраживања промена друштвених односа након симболичког рушења Берлинског зида. Већина аутора у својим прилозима овом зборнику употребљава израз елита практично без покушаја да га ближе теоријски осмисле, настојећи да на основу емпиријских података о професионалној унутаргенерацијској и међугенерациској мобилности руководиоца у сфери привреде и политике опишу њихово социјално порекло и узајамне односе у пост-социјалистичком периоду. Препустили су уредницима да у уводу и закључку

зборника с пуно ентузијазма тврде како је у последњим деценијама двадесетог века дошло до поновног успона теорије елите и до повлачења марксистичке класне теорије због наводно веће способности прве да анализира превасходно политичке узроке економског успона Јапана и „азијских тигрова“, те успостављања, функционисања и распада државно социјалистичких режима на основу реформских одређења и делања те међусобних односа (не)јединства и различитих степена диференцијације елита. Уредници ипак нису могли да избегну а да не признају да „многи који се данас усредсређују на елите у својим анализама то чине у некој врсти теоријске празнине пошто не постоји широко прихваћен систем дефиниција, међусобно повезаних појмова и претпоставки које би оријентисале њихов фокус“ (Higley, Lengyel, 2000:236-239). За разлику од већине преосталих аутора, М. Л. у својем прилогу под насловом „Serbia - The Adaptive Reconstruction of Elites“ („Србија: Прилагођавајућа реконструкција елита“ (Лазић, 2000), настоји да рефлектује однос теорије класа и теорије елита у истраживању преображаја друштвене структуре у централним и источно-европским земљама. У овом зборнику Младен Лазић са минималним изменама понавља аргументацију из текста сличног наслова и структуре објављен у часопису *Луча* две године раније (Лазић, 1998).

*Класно заинтересовани избор
теоријскометодолошког оквира
истраживања трансформације доминантних
друштвених односа репродукције живота?*

Свој прилог зборнику М. Л. започиње констатацијом да су нерешена теоријска питања која се тичу самог појма елите, лоцирања и улоге елита у процесу друштвене структурације и односа између елита и класа, довела до неплодних дискусија попут дебате о степену циркулације елита насупрот репродукцији елита у постсоцијалистичким земљама (Лазић, 2000:123). Скицирао је неке одговоре на ова отворена питања да би учинио своје истраживање елита у Србији смисленијим. Основни закључак који овај аутор изводи из ових скица јесте да заједничка мана свих теорија елита, како класичних теорија елита које психологистички дефинишу елите према индивидуалним способностима њихових појединих

припадника, тако и обе варијанте позиционе теорије елита које идентификују елиту или преко емпиријски утврђеног узимања врховних институционалних положаја, или преко акумулиране моћи и с њом повезаном спремношћу и способношћу њених припадника да делују, јесте тенденција њених заговорника да описују регрутовање, понашање, ставове и узајамне односе елита на врху друштвене хијерархије, свдећи остатак друштва на недиференцирану и пасивну „масу“. Свођење остатка друштва на пуки објекат деловања елите, онемогућава заговорнике теорије елите да објасне порекло друштвене хијерархије саме, институционализацију и репродукцију елитних положаја као производ системских односа кроз целокупну друштвену хијерархију (Лазих, 2000:124). Ове мане теорије елита и покушај њиховог превазилажења у оквиру комбинације индивидуалистичког и позиционог приступа истраживању елита М. Л. илуструје на примеру критике еклектичког појма елите код Еве Ециони-Халеви (Eva Etzioni-Halevy). Према Ециони-Халеви, наине, припадници елите су оне особе које у оквиру сваке друштвене класе или групе које се међусобно диференцирају према степену поседовања и контроле одређених ресурса (нарочито материјалних) (Etzioni-Halevy, 1993:13) имају већи удео активне контроле над организационо-административним, материјално-економским, симболичким и психо-личним ресурсима моћи попут амбиције, харизме, мотивације и енергије, на основу којих ресурса ови људи и жене из горњих слојева друштвених класа имају способност и вољу да донесу одлуку и предузму одређено деловање које има шири значај и утицај на друштво (Etzioni-Halevy, 1993:44), за разлику од класа које за такво одлучивање и деловање нису способне (Etzioni-Halevy, 1993:35). М. Л. настоји да превазиђе овај дескриптивни градациони институционално психологистички еклектицизам у дефинисању елите, које прати аналитичко-експланаторна неспособност захватања настанка и структурне промене начина репродукције друштвеног система на апстрактном нивоу анализе, тако што уноси две интервенције у критиковане формулације Ециони-Халеви. Прво, М. Л. „ресурсе“ тумачи у смислу економског, друштвеног, политичког, културног „капитала“ Пјера Бурдијеа (Pierre Bourdieu) који може да се акумулира, репродукује, стекне, изгуби или конвертује (Bourdi-

eu, 1986), па елите дефинише као „групе које поседују концентрисану контролу над акумулисаним ресурсима који су неопходни за репродукцију основних услова на којима дати (или потенцијални) друштвени начин производње почива“. Друго, Лазић већу спремност и способност за деловање елита не тумачи првенствено као резултат примене вољне одлуке и других личних атрибута појединачних припадника елите, него као нужно играње „активне улоге“ у репродуковању основних услова датог начина производње које је независно од 'воље' обликовано конфликтним положајем припадника елите у класној хијерархији (Лазић, 1998:76).

Након оваквог прецизирања одређења елите као горњег слоја друштвене класе у оквиру властитог покушаја фузионисања теорије елите и теорије класе, М. Л. ипак закључује да ове две потенцијално комплементарне теорије треба држати одвојено и селективно користити у складу са проблемом који се анализира у датом моменту. Лазић образлаже да протагонисти теорије класе и теорије елите заправо покушавају да анализирају два различита проблема: док се први првенствено баве на најапстрактнијем аналитичком нивоу општом динамиком и законитостима настанка, репродукције и нестанка друштвених система или начина производње друштвеног живота, други се првенствено баве анализом и описом најактивнијих учесника и конкретних механизма друштвене промене током успостављања, репродуковања и растакања доминантних друштвених односа у конкретним историјским околностима појединих друштвених система (Лазић, 1998:76).

Да бисмо утврдили да ли је наш аутор успео да у својем прецизирању идеје присутне већ код Ециони-Халеви да су елите горњи слојеви (постојећих или настајућих) друштвених класа превазиђе не само главне мане тривијалне описне неаналитичности теорије елита на апстрактном нивоу, него и недоследности и приклањање функционализму у примени класне теорије на конкретнијем аналитичком нивоу, потребно је да размотримо одређење појма мултиформног и свеприсутног капитала Пјера Бурдијеа. Младен Лазић, наиме, преузима појам капитала од Бурдијеа да би у својем покушају прецизирања израза „ресурси моћи“, стекао појмовно аналитичко оруђе које недостаје теоретичарима елита и тиме

их онемогућава да се баве системским пореклом и иманентним правилностима репродукције друштвене хијерархије. У тексту под насловом „Форме капитала“ Бурдије поистовећује капитал као такав са „акумулисаним радом (у његовој материјализованој форми или 'инкорпорисаној' форми) који када је присвојен на приватној, тј. искључујућој основи од стране неких делатника, тим делатницима омогућава да присвајају друштвену енергију у форми поствареног или живог рада“ (Bourdieu, 1986:46). Из овакве дефиниције је очигледно да Бурдије поистовећује капитал са прометном вредношћу већ произведене робе, односно са економским, политичким и културним „ресурсима“ или „богатством“ на нивоу расподеле. Оваква дефиниција капитала потпуно пренебрегава да је капитал акумулисани вишак вредности, историјски специфичан однос израбљивања подчињене класе од стране владајуће класе која у свим начинима производње монополише управљачке функције у класној подели рада. Специфично капиталистички однос експлоатације је настао насилним одвајањем непосредних произвођача од средстава за производњу и претварањем њихове радне снаге у робу која има јединствену употребну вредност да произведе вишак вредности неплаћеним вишком радног времена преко властите прометне вредности представљене у надници. Бурдије, а са њиме и Лазих у мери у којој преузима поистовећивање капитала са прометном вредношћу и економским, политичким или културним „ресурсом“ или богатством на плану расподеле, запостављају да акумулација овог ресурса почива на иманентно противречном процесу проширене репродукције класне поделе рада у производњи. Свођење капитала на ствар, своди и класну поделу рада на техничку поделу рада, која по познатом исказу Емила Диркема задовољава потребу друштва да једни мисле а други да делају, макар то доводи до закржљавања код конкретних појединаца једне или друге потенцијалне способности свих људи током процеса хетерогенизујућег специјалистичког професионалног образовања (Durkheim, 1981:79). Даља последица претходних свођења јесте управо оно што је М.Л. настојао да избегне - приклањање елитистичкој и функционалистичкој теорији приликом дефинисања елита и класа количином акумулисаних ресурса које одговарајуће елите или врхунски слојеви одговарају-

њих класа монополски контролошу. Евентуално залагање за праведнију „расподелу“ у оквиру елитистичке и функционалистичке перспективе, не доводи у питање израбљивачке, отуђене и отуђујуће капиталистичке производне односе репродукције класне поделе рада и израбљивања најамне радне снаге.

Негативни учинци дефинисања капитала као економског, политичког и културног „ресурса“ уместо као односа израбљивања и тлачења, долазе до изражаја и у дефинисању друштвеног начина производње уопште, те капиталистичког и државно социјалистичког начина производње посебно. Уместо историјски специфичне комбинације достигнутог степена развоја материјалних и субјективних производних снага и антагонистичких производних односа, друштвени начин производње по М. Л. представља акумулацију економских, политичких и културних ресурса, а специфичан поредак детерминације између њих обликује одређени тип друштвеног система (Лазих, 1998:76). Изведена дефиниција капиталистичког начина производње као акумулације економског капитала прикрива суштину акумулације капитала, приватно присвајање друштвено произведеног вишка вредности и репродукцију класне поделе рада, пошто је капитал претходно дефинисан као материјализовани или отелотворени ресурс који може да се нагомилава, а не као друштвени однос.

На исти начин дефиниција државно социјалистичког начина производње као монополистичког спајања (merger) контроле над акумулисаним политичким, економским и културним ресурсима у рукама владајуће класе (Лазих, 2000:126) прикрива да опстанак класне поделе рада у државном социјализму доводи у питање оправданост његовог представљања као квалитативно новог начина производње. М.Л. се овде и даље држи својег тумачења државног социјализма из осамдесетих година (Лазих, 1987) као новог класног начина производње који су први темељито разрадили Фехер и група мађарских аутора у првој половини осамдесетих година двадесетог века (Фехер ет ал., 1984). Главна врлина овог тумачења јесте његова способност да објасни особеност економске циљне функције и механизма саморепродукције класе колективних власника основних средстава за про-

изводњу у околностима одсуства својинског права *abusus-a*. Главна мана овог тумачења, међутим, јесте то што не може да објасни прогресивну хетерогенизацију само привидно монолитне владајуће класе дуж територијалних и функционалних линија поделе, као и експанзију групација структурално заинтересованих за рестаурацију приватно-власничких капитал-односа како у оквиру владајуће класе, нарочито у оквиру њене тзв технократске фракције (Вратуша, 1993а), тако и међу припадницима делом историјски наслеђене а делом новоформиране класе капиталистичких предузетника, упркос спроведене национализације или подруштвљавања главнине основних средстава за производњу, те једно време преовлађујућег централно-планског или командног облика регулације репродукције у свим сферама живота (Вратуша, 1993б). Новину представља настојање М.Л. да у последњој деценији двадесетог века у анализу уведе појам елите, сугеришући тиме да појам „(владајуће)класе“ није довољан за истраживање слома државног социјализма и процеса друштвене трансформације који је уследио и даље траје. Увођење појма елите у анализу овај аутор настоји да оправда тврдећи да владајућа класа у државном социјализму, зато што монополизује контролу над свим друштвеним подсистемима (економским, политичким и културним), представља „јединог активног друштвеног субјекта“, а ово по М.Л. значи да у државном социјализму „постоји преклапање (conspicence) између врховног слоја владајуће класе и - једне једине - елите; нижи слојеви ове класе, и појединци – већином интелектуалци – који су организовали дисидентске покрете, могу да буду названи под-елитама, следећи терминологију Ециони-Халеви. Друге групе – службеници, радници, сељаци, ситни предузетници – нису имали могућност да се економски и политички организују, да развијају своје властите идеологије, да колективно делују“ (Лазих, 1998:77).

Сам Младен Лазих открива неубедљивост овакве аргументације у прилог увођења појма елита у анализу подсећајући на појаву и делатност синдиката „Солидарност“ у Пољској пред пад комунистичке партије са власти. Свођењем остатка друштва изван врховног и средњег слоја владајуће класе односно монолитне елите и под-елите у класно недиференцирану и пасивну масу, пропушта да укаже на

класни карактер сукоба већ од 1921. године у СССР-у, или од првог штрајка радника у ФНРЈ већ 1950-тих година. Чињеница нижег степена самоорганизације и самоосвешћења друштвених групација на дну друштвене хијерархије и класне поделе рада не само у државном социјализму него и у капитализму, није довољан разлог да у њима не препознамо класе по себи које се у кризним тренуцима манифестовања инхерентних противречности конкретних класних начина производње често преображавају у класу за себе, или класу *stricto sensu* са развијеном организацијом, дефинисаним интересима, самосвешћу и способношћу и спремношћу на делотворну интервенцију у затечене друштвене односе.

Из тврдње да командна привреда државног социјализма није дозвољавала да се класно формирају не само ниже друштвене групације него и „потенцијални друштвени носители настајућег система“, Младен Лазић закључује да „актери трансформације социјалистичког система нису могле да буду класе; њихово језгро су (нове, настајуће) елите“ (Лазић, 1998, 77). Аутор није навео ни један аргуменат у прилог тврдње да ове наводно нове елите не могу да се на прецизнији начин идентификују путем њиховог јасног класног ситуирања у односу на различите слојеве или фракције одлазеће локално владајуће класе колективних власника крупних средстава за производњу, размену и потрошњу у земљи, с једне стране, те у односу на фракције наступајуће локално владајуће класе, никада потпуно елиминисане остатке и нове придошлице у ниже посредујуће или компрадорске слојеве светски доминантне класе крупног финансијског капитала, с друге. Капиталистичка класа је у светским размерама, наиме, остала доминантна класа све време од Октобарске револуције, захваљујући готово монополској концентрацији у својим рукама не само економских, него и политичких и културних ресурса, кроз процес акумулације вишка неплаћеног рада у глобалним размерама. М. Л., истина, започиње класно ситуирање наводно нових елита, незадовољан неспособношћу теорије елита усредсређене на циркулацију и репродукцију елита да објасни кључну системску промену механизма на основу којих друштвене класе/елите заузимају своје положаје, акумулирају и управљају ресурсима и долазе у сукоб са другим елитама односно слојевима унутар исте класе и са

другим класама (Лазих, 1998:77-78). Аутор, на жалост, не довршава класну анализу промене механизма регрутације и репродукције врха и доњих слојева како владајуће класе у опадању, тако и владајуће класе у успону. Задржава се на констатацији о недовољно јасном међусобном разликовању између економских, политичких и културних елита у државном социјализму чија је наводна особеност да доминантна управљачка политичка позиција имплицира доминантну управљачку економску позицију и обратно. При томе аутор као да заборавља да концентрација економских, политичких и културних ресурса у рукама врха владајуће класе у капиталистичким друштвима такође омогућава и стимулише прелазак високих функционера државне администрације у управне одборе најкрупнијих корпорација и обратно. Теоријски извор овог заборава је пренаглашавање раздвајања и релативне аутономије политичког и економског подсистема у капиталистичком начину производње и током процеса трансформације друштвених односа у друштвима бившег државног социјализма. Аутор овај процес трансформације након 1989. године назива „конверзијом различитих форми капитала“: „индивиде са акумулираним политичким капиталом – бивши чланови „номенклатуре“ – постају предузетници; интелектуалци су вође политичких партија; нови богаташи имају директан политички утицај“ (Лазих, 2000:176). Ауторово пренаглашавање разлика између процеса настанка, репродукције и трансформације доминантних класних односа у реалном капитализму и реалном социјализму и у овом цитату има за последицу „заборав“ историјске чињенице да се буржоазија у свим друштвима у којима није дошло до политичке револуције, као у Француској 1789. или у Немачкој Демократској Републици 1989, значајним делом регрутовала из редова земљишне аристократије односно „номенклатуре“ која се постепено „побуржоазила“. Ово својевремено „побуржоажење“ делова земљишне аристократије, а данас нижих слојева бивше класе колективних власника, погрешно је назвати „конверзијом форми капитала“ пошто сам капитал у значењу економског „ресурса“ настаје тек као последица настанка капитала у значењу доминантног облика односа израбљивања двоструко „слободних“ најамних радника кроз процес (првобитног или поновног) претварања свих „факто-

ра производње“, од земље до радне снаге, у робу. Увођење појма елите и конверзије форми капитала још мање доприноси иновацији објашњења свеprisутне појаве интензивирања процеса реструктурисања класа у последњим деценијама како апсолутистичке монархије тако и државног социјализма, у оквиру којег процеса су неки интелектуалци, односно високо образовани припадници ситне буржоазије, постали вође политичких партија, или су нови богаташи, то јест све крупнији капиталистички предузетници потекли како из редова успешних занатлија тако и финансијских шпекуланата и ратних профитера, стекли велики политички утицај.

Класно заинтересовани избор практично-политичке стратегије трансформације доминантних друштвених односа репродукције живота?

Како објаснити овде детаљно анализирани парадигматски пример појаве потискивања теоријско-методолошког приступа истраживању процеса преображавања друштвене структуре у земљама централне и источне Европе који има већу способност објашњења и разумевања (класног приступа критичке оријентације), теоријско методолошким приступом мањих експланаторних потенцијала (елитистичким приступом функционалистичке оријентације)? Писац ових редова може да покуша да себи и другима разјасни ову појаву као последицу практично-политичке (пре)оријентације значајног дела високо образоване интелектуалне ситне буржоазије. У периодима снажних друштвених сукоба између основних друштвених класа, наиме, један део интелектуалне ситне буржоазије покушава да промени своје класно становиште и да своје стручне способности стави у службу доприношења остваривању јединог посебног класног интереса који се може универзализовати, интереса модерних најамних робова да се кроз процес укидања класне поделе рада, истовремено укину односи изабљивања и тлачења између владајуће и потчињене класе односно активне елите и пасивне масе. У околностима стабилизације капиталистичког начина производње, међутим, добар део интелектуалне ситне буржоазије се ограничава на то да у оквиру властитог класног становишта оптимално поправи свој положај у оквирима затечених

односа производње, приказујући их у складу са класним интересом крупног транснационалног финансијског капитала, као да су ти односи одувек имали и да ће заувек имати форму размене између приватних власника разних форми капитала на тржишту као незаменљивом регулатору процеса репродукције живота.

У даљем излагању ћемо конкретно анализирати две основне скупине практично политичких последица свођења појма капитала на прометну вредност робе у складу са Бурдијеом (Bourdieu, 1986:46), као и закључак да не треба спајати класну и елитну теорију (Лазих, 1998:76). У прилог поменутог закључка М. Л. наводи пример да „политичке и културне елите у радничком покрету могу да не припадају радничкој класи“ (Лазих, 1998:76). Чињеница да политичке и културне елите у радничком покрету могу да не припадају радничкој класи говори само о томе да су у овом случају класна и елитна теорија недоследно фузионисане кроз маневар наизменичне употребе израза „раднички покрет“ и „радничка класа“. У овако формулисаном примеру се јасно препознају трагови елитистичке тезе дела високо образованих стручњака ситно буржоаског класног порекла или стеченог ситно буржоаског класног положаја и улоге у класној подели рада. Према објективном класном положају интелектуална ситна буржоазија представља доњи слој буржоазије који се кроз високошколско образовање специјализовао за вршење управних и планских функција у класној подели рада. Елитистичка теза дела интелектуалне ситне буржоазије гласи да је радничка класа, сведена на рутинске извршилачке функције у класној подели рада, способна једино да развије синдикалистичку свест у оквирима капиталистичких односа репродукције. Према истој елитистичкој тези следи да револуционарну свест која циља преко ових односа, треба унети у радничку класу споља. Самоименовање дела високообразоване интелигенције за авангарду или елиту радничког покрета, као и деловање корумпираних руководства радничких синдиката против интереса радника, репродукује класну поделу рада у оквиру самог радничког покрета. Још Маркс је излаз из овог зачараног круга репродукције класне поделе рада у оквиру радничког покрета формулисао у облику слогана да ослобођење радничке класе може да буде само дело саме радничке класе,

а Грамши у облику идеје о развоју органске интелигенције пролетаријата. У оба случаја се имплицитно инсистира на неопходности укидања класне поделе рада као темеља поделе на владајућу елиту и подређену масу, односно израбљивачку и израбљивану класу.

Своју „прилагођавајућу конверзију“ класне анализе у помодну анализу кружења и репродукције елита коју је покушавао да избегне, М. Л. је резимирао у следећем афоризму: „у социјализму, циркулација елита је била део репродукције владајуће класе; у пост-социјализму, репродукција чланова елите представља део стварања нове владајуће класе“ (Лазих, 2000:129). Шта је латентна функција оваквог преименовања процеса класне борбе кроз коју је настао и седам деценија се репродуковао (у неким друштвима се и даље репродукује) такозвани реално постојећи социјализам у „циркулацију елита“, као и преименовања процеса класне борбе кроз коју је од средине шездесетих година двадесетог века започео, а од почетка осамдесетих година се убрзао процес рестаурације реално постојећег капитализма у друштвима реално постојећег социјализма, кроз слабљење елемената државне регулације и јачање елемената тржишне регулације привредних токова, у „репродукцију“ или „прилагођавајућу реконструкцију“ елита?

Практичко-политичка улога ове теоријско-идеолошке прилагођавајуће конверзије класног у елититички приступ истраживању процеса друштвене структурације и реструктураације је двострука: 1. Прва латентна функција приклањања теорији елита јесте легализација и легитимизација монопола „елите (одабраних)“ на управљачке радне функције у класној подели рада и пљачкашке принудне приватизације државне и друштвене својине. Истраживања ставова према до сада спроведеном процесу приватизације, приватизације која је у Србији била добрим делом и противуставна све до промене Устава 2006. године, показују да је приватизација остала нелегитимна у очима релативне или апсолутне већине испитаника (Вратуша, 2008). 2. Друга важна функција напуштања класне анализе процеса трансформације у друштвима бившег реалног социјализма јесте замагљивање стварног класног идентитета владајуће класе, не само у дру-

штвима бившег државног социјализма, него и у друштвима актуалног реалног капитализма широм света.

1) Склоност дела ситнобуржоаске интелигенције према елитизму који посредно и непосредно овековечује и легитимизује класну поделу рада, приказујући је као неизбежну и друштвено корисну техничку поделу рада која имплицира владавину стручних елита, у тексту „Прилагођавајућа реконструкција елита“ долази до изражаја у начину тумачења емпиријских података о регрутовању политичке елите у „пост-социјалистичкој“ Србији. Након саопштавања налаза емпиријских истраживања, да је за разлику од отвореног обрасца регрутовања у горњи и средњи слој владајуће класе пропорционално из свих друштвених професионалних слојева у старом социјалистичком систему, постсоцијалистички образац ограничио могућност за људе из нижих друштвених слојева са нижим степеном стручности да уђу у редове политичке елите (руководства политичких партија), М. Л. је исказао своје надање да ће то „допринети повећаној улози стручности у сфери политике“. У тексту на енглеском језику намењеном страном читалачкој публици која живи у капиталистичким земљама у којима наводно преовладава меритократски принцип регрутовања најстручнијих на управљачке положаје у разним сферама друштвених делатности, М. Л. нуди своје искуство живљења у социјалистичкој земљи где је „потреба за стручношћу у политичкој елити само-очигледна - особама које сукцесивно воде државне установе на пољу културе, индустрије, одбране и другде, очигледно вапијуће недостаје неопходна стручност“ (Јазић, 2000:134-135). Било би занимљиво да након деценијског искуства живљења у „постсоцијализму“, деиндустријализованом, колонијално зависном, паразитско пљачкашки зеленашком и шпекулантском капитализму на челу са пречесто некомпетентним али партијски и Евро-Атлантски подобним руководиоцима „на пољу културе, индустрије, одбране и другде“, дознамо од М. Л. да ли су се остварила његова елитистичка надања у долазећу владавину стручњака?

Легитимизацијска и легализацијска функција приклањања теорији елита у парадигматским радовима из 1997. и 2000. уочава се и у заузимању искључиво негативног вредносног става према периоду тзв. „блокиране трансформа-

ције“ у Србији током последње деценије двадесетог века. У овом периоду М. Л. препознаје искључивоинтерес припадника бивше владајуће класе реорганизоване из Савеза комуниста који се распао у Социјалистичку партију, да „одложи развој тржишне економије и политичког такмичења“ (Лазић, 2000:131), ваљда да би имали што више времена за конверзију форми капитала и прилагођавајуће реструктурирање. Нема ни помена о томе да су кључни заговорници приватизације свесно избегавали да јавно захтевају промену друштвеног власништва због преовлађујућег начина мишљења у јавности (Вукотић, 1993:79) и отпора које би то изазвало у широким слојевима становништва. Антисоцијалистички набој критике „блокиране транзиције“ присутан је већ и у називању друштава у којима се истражује прилагођавајуће реструктурирање елита „пост-социјалистичким“. Префикс „пост“ наиме у овој сложеници, уместо позитивног друштвеног садржаја истраживаног процеса, сугерише не само да је социјализма било, сведећи га на државни капитализам или државни социјализам зависно од тумачења темељног друштвеног односа у тако именованим друштвима, него и да социјализма у значењу укидања класне поделе рада и самоуправљања произвођача и потрошача на свим нивоима репродукције живота не само да нема него и да га у будућности не може и неће да буде

Појава да је комунистичка номенклатура политички ре-организована у социјалистичку партију остала на власти у Србији након првих вишепартијских избора, објашњава се као „чиста историјска случајност да је на овом простору владајућа класа успешно мобилисала становништво на основу етничког (националног) програма управо у тренутку када је социјалистички режим у централној и источној Европи изненада почео да се руши“ (Лазић, 1998, 80). Овакво објашњење запоставља две историјске чињенице. Прва чињеница се односи на дуготрајност процеса замене социјалистичке легитимизацијске идеологије националистичком и у другим бившим југословенским републикама, под изговором децентрализације и реформе социјализма. Овај процес су започели припадници владајуће класе док су још били организовани у републичке и покрајинске савезе комуниста (на Косову и Метохији наглашено од 1968, а у Хрватској и Словенији и Босни

и Херцеговини од 1971. године) када су усвојени Амандмани на Устав. У то време су у оквиру СК Србије и изван њега жигосани као националисти сви који су се противили конфедерализацији југославије по националној основи и у оквиру републичких граница). Друга историјска чињеница коју превиђа Лазићева критика „блокиране транзиције“ јесте класно - структурисана заинтересованост великог дела становништва да не прихвата „оно што је постало здраворазумска идеја да је ширење приватног власништва пожељно“ (Лазић, 2000:137) односно да „блокира“ процес трансформације који води у рестаурацију капитализма. Лазић наиме тврди супротно, да је „велики део становништва“ у екстремно неповољним околностима економске кризе, грађанског рата, међународне изолације и побуне средњих слојева, околностима које се међутим нису међусобно надопуњавале него су слабиле једна другу, био „неуобичајено спреман да подржи владу која систематски делује против његовог интереса“ (Лазић, 1998:80). Ову наводну неспособност масе становништва да разазна шта је његов властити интерес М. Л. тумачи попут бројних припадника ситнобуржоаске интелигенције који су својевремено заговарали социјализам са људским ликом да би се затим преобразили у заговорнике цивилног друштва, тржишне привреде и парламентарне демократије, „раширеним ауторитаризмом - који прихвата и подржава постојећи поредак какав се он сам декларише и који је повезан са традиционалним вредносним оријентацијама, чији је кључни елемент отпор према променама“ (Лазић, 1998:81). Важно је уочити да истраживачи ауторитарности становништва у Србији као важан показатељ његове социо-културне склоности ка „ауторитарности“ и као главну ману укључују „егалитаристички синдром“. Не пада им на памет да залагање становништва у Србији за вредност једнакости, његову богату социјалистичку традицију и неучествовање у демонстрацијама градских средњих ситно-буржоаских слојева против власти социјалиста у зиму 1996/1997 (Бабовић ет ал, 1997), доведу у везу са класним интересом непосредних произвођача, пре свега радника у градовима те ситних пољопривредника и све бројнијих најамних радника на селу, да се елиминише или барем смањи неједнакост и сиромаштво које системски изазива капиталистичка тржишна регулација производње

усмерене на приватни профит неколицине уместо на задовољење егзистенцијалних потреба огромне већине. Нагли пораст отворене незапослености и социјалне диференцијације између врха и дна друштвене хијерархије након доласка демократске опозиције на власт, емпиријски су потврдили исправност предосећања оних који нису учествовали у демонстрацијама у организацији демократске опозиције да ће на власти спроводити политику која ће бити у још већем степеноу противна интересима гупација на дну класне поделе рада него што је то била власт социјалиста. У међувремену су се и многи учесници демонстрација разочарали монетаристичком политиком државне дерегулације, либерализације тржишта и приватизације према диктату Међународног монетарног фонда и Светске банке, коју је по доласку на власт почела убрзано да спроводи некадашња демократска опозиција. Тако је чак и редак раднички симбол петооктобарске (контра) револуције, Џо Багериста, симболички одевен у робијашко одело са бројем 05.10.2000. због изневерених обећања, према писању *Курира* од шестог октобра 2009. разочарано закључио: „Власт је продала све, једино чекају да дођу странци и прогласе протекторат“.

Ово разочарање и губитак вере у пожељност приватизације није поколебало М. Ј. и коауторе да и у каснијим радовима наставе да заузимају изразито позитиван вредносни став према „деблокираној транзицији“ и да критикују недовољну конзистентност вредности политичке и привредне елите која би требало још доследније да спроводи процес трансформације институционално нормативног контекста у правцу политичког и тржишног либерализма потискујући ауторитарни колективизам и етатистички дистрибутивизам кроз убрзану и широку приватизацију, реструктурирацију државних предузећа у циљу повећавања ефикасности производње и профитабилности (Лазих, Цвејић, 2007:70-71) На сличан начин пропуштајући да сами пажљиво истраже да ли је присутна и колико је изражена у разним групацијама становништва изван „елита“ скепса према пожељности укључивању у Европску Унију, пошто то није било предвиђено елитистичким приступом истраживању ИнтУне пројекта који је финансирао Шести оквирни програм Европске уније, Лазих и коаутори представљају ставове или пропаганду три четвр-

тине припадника „политичке и економске елите“ (у терминологији аутора ових редова као што ћемо ускоро видети „компрадорске буржоазије“) као „темељне заједничке тачке“ релевантне за однос према ЕУ не само овог дела елите као „мотора и погонског горива“ процеса убрзане интеграције у ЕУ (Вулетић, 2008:39), него и већине становништва у истраживаним бившим социјалистичким земљама. У сфери економије то је уверење/уверавање да ће интеграција у европску капиталистичку тржишну привреду гарантовати системску промену, више стопе раста и конкурентности, обилне донације и инвестиције из ЕУ, у сфери политике, да ће што скорије прикључење гарантовати неповратни раскид са „опасношћу са Истока“ и донети политичку стабилност демократске изборне процедуре, а у сфери културе, да ће узајамно прожимање са Западним вредносним системом потврдити да су ове земље „одувек припадале“ Западној цивилизацији“ (Лазичић, М, Вулетић, В. 2009:988).

2) Друга латентна функција прибегавања вокабулару теорије елита је потискивање критичке анализе стварног класног садржаја позитивно вредноване и отворено промовисане „деблокиране трансформације“ у планетарном контексту преображаја доминантног облика регулације привредних токова почев од средине шездесетих година када су исцрпљени импулси која су разарања Другог светског рата дала изласку из кризе депресије још из 1920-тих година, најављујући нову кризу стагфлације и то не само у друштвима реално постојећег социјализма него и у друштвима глобално доминантног реално постојећег капитализма.

Из перспективе све бројнијих истраживања циркулације и репродукције елита у појединачним друштвима централне и источне Европе након 1989 (уп. нпр. *Theory and Society*, 1995), није могла да буде уочена чињеница да у овим друштвима највиши слој владајуће класе, власници контролних пакета транснационалних корпорација и финансијских институција, локално није присутан, односно да је одсутан. Из перспективе критичке класне анализе коју су обновили учесници радикалних оружаних антиколонијалних покрета попут Франца Фанона (Fanon, 1961) и Амилкара Кабрала (Cabral, 1975), ова чињеница локално одсутне владајуће класе је врло јасно идентификована у колонијама и полуко-

лонијама. Ово обнављање критичке класне анализе као теоријског оружја у револуционарној борби за национално и социјално ослобођење (Вратуша, 1979), подстакло је ауторе попут Андре Гундер- Франка (Gunder-Frank, 1967) и Волерстина (Wallerstein, 1974) да за јединицу класне анализе процеса трансформације друштвених односа одаберу целокупни систем јединствене светске капиталистичке привреде као једино примерен. Даље су показали да је овај светски привредни систем истовремено антагонистички подељен, посредством локалног територијално политичког организовања националних буржоазија у оквиру конкурентских националних држава и њихових савезе неједнаке снаге, на империјалистички центар, посредујућу полупериферију и (полу)колонијално зависну периферију система. Теорија развоја неразвоја на периферији система светске капиталистичке привреде са своје стране је подстакла између осталих присталица критичке класне анализе и аутора ових редова да уочи појаву одсутне владајуће класе у бившим друштвима реално постојећег социјализма као кључну за анализу процеса трансформације друштвених односа нарочито на простору бивше Југославије. На овом простору је наине дошло не само до негативног развоја у смеру деиндустријализације и неоколонијалне зависности, него и до успостављања класичног колонијалног протектората у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији након војне агресије (Вратуша, 1999).

Интерес глобално доминирајуће а локално често одсутне владајуће класе крупног транснационалног финансијског капитала привредно организованог у оквиру Међународног монетарног фонда, Светске Банке и Светске трговинске организације а војно у оквиру Северно-атлантског савеза друштва реално постојећег капитализма САД и западне Европе од априла 1949, јесте излазак из системске кризе хиперакумулације капитала кроз освајање нових тржишта, присвајање извора јефтених сировина и радне снаге те контрола главних извора и коридора за транспорт и трговину стратешким минералима. Сви ови ресурси су транснационалном олигополском капиталу били само индиректно доступни преко неједнаке трговинске размене док је још увек функционисала привредно војна организација друштва „реално постојећег социјализма“ централне и источне Европе, успостављена на

основу Споразума о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи у Варшави 1955, као реакција на укључивање поново наоружане Западне Немачке у супарнички војни блок НАТО. Званично распуштање Варшавског пакта јула 1991, крупни транснационални финансијски капитал је искористио за претварање своје војне организације из одбрамбеног савеза у инструмент војне агресије тамо где не може да спроведе своје империјалистичке стратешке интересе „мирољубивим“ средствима тржишне конкуренције у околностима монопола економске продуктивности. Из перспективе теорије елита, насилна империјалистичка политика реколонизације света локално одсутне владајуће класе, не само да није критички анализирана, него се приказује првенствено као последица „политике коју су стварале“ локалне политичке елите, националистичке партије на власти 1990-тих година, која политика „је ставила Србију у међународну изолацију и чак у конфронтацију са ЕУ“ (Јазић, Вулетић, 2007).

Империјалистички интерес и стратегију развоја локално одсутне владајуће класе у бившим чланицама Варшавског пакта и у бившим републикама својевремено несврстане Југославије, спроводи, као и у свим колонијама и неоколонијама Африке, Азије и Латинске Америке до тада, локална компрадорска буржоазија (Вратуша, 1983; 2007). Компрадорска буржоазија посредује у спровођењу пљачкашке приватизације и дугорочно дезартикулишуће и колонијално поробљавајуће распродаје стратешких система у државном и друштвеном власништву за корумпирајућу провизију на приватном рачуну у иностраним банкама. Пошто је компрадорска буржоазија у бившим друштвима државног социјализма оријентисана на брзу добит и спекулативно-трговинске непроизводне активности, ни у догледној будућности не треба очекивати остваривање прокламованог циља приватизације - реструктурисање привреде и повећање ефикасности пословања.

Како тренутно ствари стоје, чини се да се ни у једном друштву бившег државног социјализма није формирала аутентична национална буржоазија која би била заинтересована за инвестирање у домаћу индустрију замене увоза, за одбрану националног тржишта и његово ширење кроз продор на страна тржишта (Вратуша, 1995а; 1997; 2005; 2010а; Душанић, 2008; Антонић, 2010). Мада је ационална буржоазија со-

цијал-демократске оријентације понекада призивана као спасоносна алтернатива (Митровић, Љ, 2009), неопходно је да се запитамо нису ли партије социјалдемократске оријентације као идеолошки представници националне буржоазије када би дошле на власт у крајњој инстанци водиле политику у интересу крупног капитала (сетимо се само у новијој историји британских Лабуриста који су приватизовали и оне области друштвених делатности у које се нису усудили да дирну конзервативци на власти пре њих) (Вратуша, В, 2010б)? У околностима системске кризе акумулације капитала која разоткрива унутрашње противречности капиталистичког начина производње који производи катастрофе глади, незапослености и ратова за реколонизацију света, ни најдобронамерније националне буржоазије да и постоје не би могле у својем својству персонификације односа капиталистичког израбљивања да понуде излаз из самог капиталистичког начина производње као генератора кризе и друштвено произведених катастрофа. Може ли се уопште оправдати стратегија поправљања релативног положаја мање или веће групације људи у оквиру светског система акумулације капитала који законито репродукује масовни геноцид и екоцид?

Закључак

Претходна анализа садржаја парадигматичних радова јединог домаћег аутора који је изричито допунио своје систематско настојање из 1980-тих да рефлектује, дефинише, операционализује и примени у истраживању процеса структуралних промена у друштвима реално постојећег капитализма и социјализма, појам „класе“ у традицији парадигме критичке теорије, подједнако систематски рефлектованим настојањем да то исто учини са појмом „елите“ након симболичког рушења зида у Берлину 1989, потврдила је хипотезу о утицају класно структурисаних интереса на избор теоријско-методолошког оквира истраживања и практичко-политичке стратегије преображавања доминантних друштвених односа репродукције живота.

Израз ситнобуржоаска интелигенција који често употребљавам у овом раду не треба да буде схваћен као пука памфлетска идеолошка етикета, већ као објективно одређење класно противречног положаја и улоге друштвене групације

која се кроз процес универзитетског образовања припрема за заузимање управљачких и посредничких функција у класној подели рада. Управо класно противречан хабитус омогућава припадницима овог слоја владајуће класе већи степен слободе него припадницима виших слојева владајуће класе да покушају да пређу теоријски и практично на становиште припадника класе сведене на рутинске и извршилачке функције у класној подели рада (Вратуша, 1995б). Већи део припадника и припадница ове групације која никада није имала или је изгубила „слух“ за објективни интерес модерних најамних робова за укидањем класне поделе рада на управљаче и управљане на свим нивоима и облицима друштености, без обзира на степен њихове емпиријске субјективне самосвесности и самоорганизованости да се изборе за тај једини посебни интерес који се може универзализовати, преузима класни положај и улогу у оквиру капиталистичких односа репродукције живота за које су се и припремале и припремали током процеса образовања, стеченог наводно искључиво властитом заслугом. У овде анализираним парадигматичним радовима, њихов аутор се упркос луцидној критици теоријске и практичке ограничености елитистичког истраживачког приступа, на теоријском плану, на крају управо њему приклонио залажући се за дефиницију капитала као прометне вредности и ретког ресурса и за раздвајање теорије елита и теорије класа у анализи „постсоцијалистичке прилагођавајуће реконструкције елита“. Елитистички истраживачки приступ, међутим, уколико уопште помиње друштвене класе, њих своди на неизбежне стратификацијеске статусне и професионалне узајамно недопуњујуће групе у оквиру техничке поделе рада са квантитативно различитим степеном приватно власничке контроле над разним материјалним, политичким и културним „формама капитала“, различитим изгледима и рентама њихових појединачних припадника на тржишту као вечном и оптималном алокатору ретких „ресурса“ и изведеним различитим местом у друштвеној хијерархији.

Полазећи од класно заинтересованог становишта интелектуалне ситне буржоазије да оптимализује свој положај у оквиру затечене класне поделе рада, наш аутор је на практично политичком плану ставио своје стручно знање у функцију легитимизације и легализације „деблокирања трансформа-

ције“, односно стратегије планетарне владајуће класе транснационалне олигополистичке финансијске буржоазије да уз помоћ подмињене локалне компрадорске буржоазије потражи излаз из системске кризе акумулације капитала кроз економску и војну реколонизацију друштава бившег реално постојећег социјализма те (ре)приватизацију свих облика колективне својине над заједничким природним, економским, друштвеним, политичким и културним наслеђем и производом човечанства широм света, укључујући реално постојећи капитализам. Ово заједничко наслеђе и производ човечанства Ј. М. и коаутори код нас, по угледу на Бурдијеа (1986) и бројне присталице у свету, називају „формама капитала“ које се могу акумулирати и узајамно претварати. Прећутно или изричито пропагирање акумулације разних форми капитала оставља изван видокруга масовне несреће империјалистичких ратова реколонизације, незапослености, глади, загађења, отопљавања и исцрпљивања необновивих извора које изазивају унутрашње противречности капиталистичког начина производње за приватни профит неколицине уместо за задовољавање потреба и развој људских способности свију.

Литература

- Антонић, С. (2010) „Комрадори“, <http://www.nspm.rs/politicki-zivot/kompradori.html> 09.04.2010.
- Бабовић, М. и други (1997) *Ајмо, ајде сви у шетњу*. Београд: Медија центар.
- Вратуша, В. (1979) *Деколонизација и револуција у Африци: Упоредна анализа схватања револуције у делима Frantz Fanon и Amilcar Cabral*, необјављена магистарска теза одбрањена на Универзитету у Београду, Филозофски факултет, Одељење за социологију.
- Вратуша, В. (1983) „Стратегије развоја земаља у развоју и класни интереси“, у Група аутора, *Истраживање и планирање друштвених промена и развоја*, ИСИФФ, Београд, 158-184.
- Вратуша, В. (1993а) „Протагонисти својинске трансформације у друштвеним системима источне, централне и југоисточне Европе с посебним нагласком на случај Југославије“, *Социологија*, vol. 35, no. 1, 53-68.

- Вратуша, В.(1993b) „Теоријски спорови о генези, структури и перспективама ‘реалног социјализма’“, *Зборник Филозофског факултета – Споменица Војина Милића*, Београд, XVI, 381-411.
- Вратуша, В. (1995a) „Европа без граница и национална држава“, у *Како мислити будућност Европе*, Сремски Карловци: Филозофско друштво Србије, Кркови, 113-133.
- Вратуша, В. (1995b) „О смени доминантне парадигме у друштвеним наукама“, *Социолошки преглед*, Vol. XXIX, No. 3, 417-431.
- Вратуша, В. (1997) „Balkan in Transition - Social Actors and Strategies“, *Transition in Central and Eastern Europe*, t. II, Belgrade: Yasf, 183-200.
- Вратуша, В. (1999) „Супротна теоријска тумачења НАТО бомбардовања Југославије у светлу критике идеологије“, *Социолошки преглед*, Vol. XXXIII, No. 1-2, 35-48.
- Вратуша, В. (2005) „Transition’ or Reproduction of Recolonization Complex Disaster“, The 7th European Sociological Association’s Conference „Rethinking Inequalities“, Torun, Poland, 9-12, September 2005. <http://ve-ravratsusaesociology.wikispaces.com/file/view/ESA%202005%20Torun%20Poland%20abstract.doc>
- Вратуша, В. (2007) „Компрадорска буржоазија“, одредница у: *Социолошки речник*, Мимица, А., Богдановић, М., 248-249. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Вратуша, В. (2008) „Раскорак између жеља и стварности у процесу и пројекту приватизације и партиципације у Србији почетком XX века у упоредној и лонгитудиналној перспективи“, у Вујовић, С. ур. *Друштво ризика: промене, неједнакости и социјални проблеми*, Београд: ИСИФФ, 135-180, 527-528.
- Вратуша, В. (2010a) „Тржишни фундаменталисти су зла коб српске економије“, *Печат*, Београд, бр.100, 36-43, 5. фебруар 2010.
- <http://www.pecat.co.rs/2010/02/trzisni-fundamentalisti-su-zla-kob-srpske-ekonomije>,

- Вратуша, В. (2010b) "Where does the 'Third Way' Lead?", *Социолошки преглед*, Vol. XLIV, No.1, 119-137.
- Вукотић, В. (1993) *Приватизација*. Београд: ИДН-ЦЕИ.
- Вулетих, В. (2008) „Европски идентитет српске политичке и економске елите“, у Вујовић, С, ур. *Друштво ризика: промене, неједнакости и социјални проблеми*, Београд: ИСИФФ, 33-50.
- Диркем, Е. (1981) *Социологија и образовање*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Душанић, Ј. (2008) *Бећарска економија – транзиција у Србији*, Београд: Београдска пословна школа.
- Лазих, М. (1987) *У сусрет затвореном друштву*. Загреб: Напријед.
- Лазих, М. (1998) "Adaptive Reconstruction of Elites in Post-socialist Yugoslavia", *Luča*, XV/1-2, 74-87.
- Лазих, М. (2000) "Serbia - The Adaptive Reconstruction of Elites" у Higley, John, Lengyel, György, eds. *Elites after state socialism: theories and analysis*. Lanham: Rowman & Littlefield, 123-138.
- Лазих, М., Цвејић, С. (2007) „Class and Values in Postsocialist Transformation in Serbia“, у *Guest Editor Albert Simkus: Determinants of Social Attitudes in the Western Balkans, International Journal of Sociology*, Fall, Vol. 39, No. 3, 54-74.
- Лазих, М., Вулетих, В. (2007) „Nation-State vs. the EU in the Perceptions of Political and Economic Elites: the Case of Serbia in Comparative Perspective“, *IntUne Papers-Integrated and United: A quest for Citizenship in an 'ever closer Europe'*, CIT3-CT-2005-513421, <http://www.intune.it/article/papers>, November 2007 No. EL-07-01.
- Лазих, М., Вулетих, В. (2009) "The Nation State and the EU in the Perceptions of Political and Economic Elites: The Case of Serbia in Comparative Perspective", *Europe-Asia Studies*, Vol 61, No.3, 987-1001.
- Митровић, Љ. (2009) *Транзиција у периферни капитализам*. Београд: Институт за политичке студије.
- Bourdieu, P. (1986) „The forms of capital“ у Richardson, J. ed., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press.

- Cabral, A. (1975) *Unité et lutte*, I, II. Paris: François Maspero.
- Etzioni-Halevy, E. (1993) *The Elite Connection*. Cambridge: Polity press.
- Fanon, F. (1961) *Les damnés de la terre*. Paris: François Maspero.
- Feher et al (1984) *Dictatorship over needs*. Oxford: Blackwell.
- Gunder-Frank, A. (1967) *Capitalism and Underdevelopment in Latin America*. New York: Monthly Review Press.
- Higley, J., Lengyel, G., eds. *Elites after state socialism: theories and analysis*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Theory and Society* (1995) *Special issue on circulation vs reproduction of elites during the post-communist transformation of eastern Europe*, ed. by Szelenyi, E. Wnuk-Lipinski and D. Treiman, Vol 24, No 5, Dordrecht.
- Wallerstein, I. (1974) *The Modern World System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.

Vera Vratuša

*ELITES IN POSTSOCIALISM OR
COMPRADORE BOURGEOISIE IN THE
PROCESS OF RESTAURATION OF
PERIPHERAL CAPITALISM?*

Summary

In the paper are analysed social and historical circumstances and class interests underlining the inclination of authors who publish in professional journals of the main stream in the world and at home to use visibly more often the expression „elite“ than „class“ in their researches of the process of social structure transformation in former societies of really existing socialism starting from the last decade of the twentieth century.

The main finding of this analysis is that introduction of noticed terminological novelty starting from the class standpoint of

intellectual small bourgeoisie, interested to position itself as well as possible within the existing capitalist social relations of life reproduction, on the theoretical and methodological plane has for the effect the leaning toward the functionalist paradigm of meritocratic differentiation between the active elite and passive masses as well as of interdependent status groups within the technical division of labor and process of exchange of timeless „forms of capital“ on the market as the optimal allocator of rare resources. On the practical and political plane, suppression of class analysis in favour of elite analysis, results in participation in legitimization and legalization of the strategy of the recolonization of the world which carries out the locally absent ruling class of transnational financial capital in former societies of really existing socialism and throughout the periphery of the world capitalist economy system, with the help of intermediary services of the local compradore bourgeoisie.

Key words: social class, elite, world kapitalist economy system, compradore bourgeoisie , absent ruling class, intellectual small bourgeoisie